
НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ, ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ ВИВЧЕННЯ МИНУЛОГО ТА СЬОГОДЕННЯ ІНЖЕНЕРНОЇ ОСВІТИ

Галина Павлова

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Науково-технічна бібліотека
ORCID iD 0000-0003-3558-6614

Тетяна Палей

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Науково-технічна бібліотека
ORCID iD 0009-0008-7479-5041

Юлія Главчева

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Науково-технічна бібліотека
ORCID iD 0000-0001-7991-5411

На основі архівних документів досліджується історія випускника Миколи Георгійовича Трофімова. Висновок: питання забезпечення університетом якісної технічної освіти завжди було пріоритетним для університетів та спонукало їх до розвитку та пошуку нових підходів.

Ключові слова: якість освіти, інженерна освіта, Трофімов М. Г.

Вступ. Не зважаючи на військовий стан в Україні заклади вищої освіти та бібліотеки продовжують свою роботу. Зараз, крім виконання традиційних функцій, особливий акцент бібліотеки університетів надають вирішенню актуальних практичних інформаційних завдань від своїх університетів та користувачів: науково-педагогічних співробітників та здобувачів освіти.

4 липня 2022 року на Міжнародній конференції в Лугано (Швейцарія) був презентований План відновлення України [1]. Вважливе місце у плані відведене освіті та науці, як фундаменту розвитку людського потенціалу [2]. Адже для ефективного відновлення держави, потрібні фахівці за різними напрямками: електрики, механіки, енергетики, будівельники, аграрії, ІТ, хіміки, тощо.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» – провідний вищий технічний навчальний заклад, відомий не лише в Україні, а й у світі. НТУ «ХПІ» відповідально ставиться до якісної підготовки інженерів. Щороку кваліфікацію технічних фахівців отримують тисячі студентів. У 2022 році університет відзначив 137 років з дня заснування. З перших років (з 1885 року) існування Харківського технологічного інституту (ХТІ) викладачі приділяли максимум зусиль для якісного навчання молоді інженерним наукам.

Про це свідчать друковані джерела та архівні матеріали різних десятиліть історії ХТІ. Відділ рідкісних книг та рукописів НТБ НТУ «ХПІ» (заснований у 2013 році), займається науково-дослідною діяльністю за різними напрямками.

На сайті бібліотеки розміщено матеріал з книгознавчих досліджень, заснованих на вивченні унікальних та рідкісних книг із фонду відділу. Це – проекти «Дивовижні долі книг та людей» [3] у шести випусках, «Колекція автографів вчених з фонду НТБ НТУ «ХПІ» [4] у 2-х випусках та ін. Результати дослідницької роботи викладені у численних статтях, лекціях, переглядах, презентаціях та доповідях на конференціях, екскурсіях для різних категорій користувачів.

Інший напрямок у дослідницькій діяльності відділу це краєзнавча хронологія. Мета проекту «Харківський технологічний інститут у хроніці найважливіших фактів та подій Харкова та Харківської губернії» – висвітлити значення діяльності та творчий внесок НТУ «ХПІ» в історію Харківської області, починаючи з 1885 року [5]. Насамперед аналізуються та досліджуються джерела із фонду бібліотеки, а, також використовуються унікальні та найбагатші фонди Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. М. Каразіна та Харківської обласної універсальної наукової бібліотеки.

Кропітка, трудомістка діяльність у дослідженнях відділу вкладена у проекти, пов'язані з пошуком біографічних відомостей представників технічної інтелігенції. Історія інженерної справи та технічної інтелігенції сповнена злетів і падінь з безліччю «білих плям». Сталінські репресії торкнулися кожного п'ятого інженера. Дослідження архівних документів дозволяє відновити історичну справедливість.

У фонді відділу організовано колекцію «Праці викладачів університету», що визначило тему досліджень, необхідну для складання професійної бібліографії науковців ЗВО. Робота триває з 2010 року і результати досліджень розміщуються на сайті бібліотеки. Проект «Історія Харківського технологічного інституту в особах» містить вивірену бібліографію понад 750 персоналій [6]. Університет відомий не лише своїми науковими школами, а й видатними учнями. Тому у проекті виник новий напрям дослідження – «Студенти та випускники ХТІ. Біографічний довідник», який містить понад 12 тисяч імен [7].

В цій роботі, окрім бібліотечних фондів, було досліджено архівні матеріали. Нашому університету, на відміну від багатьох харківських вузів, дуже пощастило – зберігся найбагатший матеріал в університетському архіві та Державному архіві Харківської області [8]. Понад 15 тисяч особових справ студентів та викладачів ХТІ пережили лихоліття революцій та Другої світової війни. Вивчення подібного матеріалу відтворює справжню історію подій у країні та долі людей.

Прикладом цьому є історія випускника Миколи Георгійовича Трофімова. В усі часи, на життєвому шляху юнака зустрічаються перепони і, часом, нелегкі випробування, після проходження яких і виявляється особистість.

Рис. 1. Микола Георгійович Трофімов

Не виняток і доля уродженця Гатчини, студента ХТІ Миколи Георгійовича Трофімова (рис. 1) [9, 10]. Життя дворянського юнака було насичене багатьма подіями та труднощами. У 1898 році, 10-річним хлопчиком, Микола вступив до імені Олександра III, реального училища, яке закінчив через 11 років, у 1909 році.

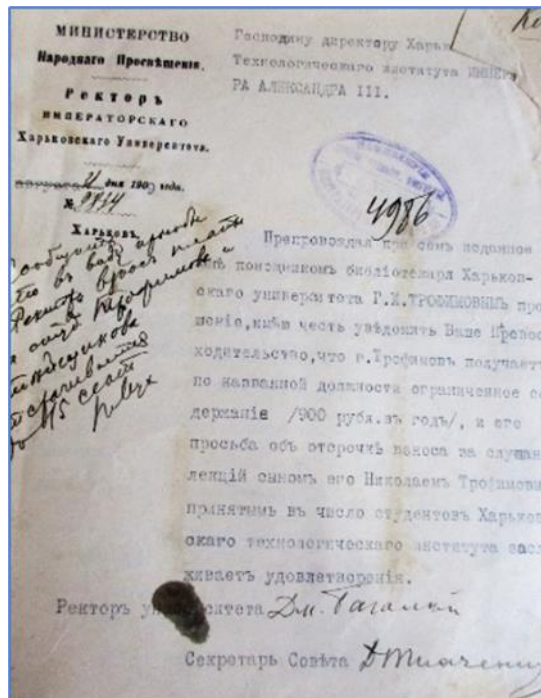

Рис. 2. Клопотання про відстрочку сплати

У 1908 році його родина переїхала до Харкова, через кар'єрні неприємності батька – Георгія Івановича Трофімова, надвірного радника, канцелярського службовця Управління державного майна Росії. Георгій Іванович отримав посаду помічника бібліотекара Імператорського Харківського університету. Професія бібліотекара була хоч і шанована, але малооплачувана. Бібліотекари, як і лаборанти навчальних закладів, мали річну платню від 600 до 900 рублів, тоді як, наприклад, викладач – від 2 до 3 тисяч. Для родини настали скрутні часи. При вступі Миколи до інституту, великою проблемою для родинного бюджету Трофімових стала річна сплата навчання у 50 рублів. В архіві зберіглося клопотання про відстрочку сплати, надане директору ХТІ Петру Матвійовичу

Мухачову та підписане ректором Харківського університету Дмитром Івановичем Багалеєм (рис. 2).

З 1909 року Микола навчався на хімічному відділенні із частими перервами. Треба відзначити, що навчання у ХТІ тривало від 5 до 10 і більше років. Це було пов'язано насамперед зі сплатою. Вчасно не внесена сплата – звільнено зі студентів. Поліпшилося матеріальне становище – відновлено. Для цього студенти підробляли репетиторами, вантажниками, сторожами та ін. На вивірених навчальний процес інституту впливали також зовнішні чинники: революційні хвилювання, дві революції та дві війни, які випали на те покоління.

Позначилося на термінах й бездумне запровадження предметного навчання, у якому було скасовано поділ на курси. Але найважливіше – стан здоров'я студентів. Фінансове неблагополуччя, що тягнуло за собою недоїдання та відсутність повноцінного відпочинку, провокували серед студентів анемію, туберкульоз та шлункові захворювання. Періодичні епідемії холери та тифу також впливали на тривалість навчання. Микола Георгійович за несплату навчання тимчасово виключався з інституту у 1910, 1913, 1915, 1924 роках. В той час він змінював місця праці. Працював репетитором, старшим бракувальником у Військово-промисловому комітеті під час Першої світової війни.

З 1920 року обіймав різні посади у громадських організаціях, у т. ч. Харківському державному союзу харчового смаку (ХДСХС), був членом правління кооперативу та бюро праці ХТІ, завідувачем інспекційного відділу Спілки робітничих профспілок «Роботпрос» тощо. В 1925 році влаштувався лаборантом заводу № 2 Держспирттресту «Нова Баварія», а через рік його затвердили на посаді інспектора Відділу місцевої промисловості при Вищій раді народного господарства УРСР (рис. 3).

У 1927 році, після 18 років студентства, Микола Георгійович захистив головний проект (диплом) «Пивоварний завод» та отримав посвідчення про те, що він прослухав курс наук у Харківському технологічному інституті та допущений до проходження обов'язкового практичного інженерного стажу за своєю спеціальністю. З червня 1923 аж до 1929 року, по всій країні діяла непопулярна постанова Ради Народних Комісарів УРСР «Про практичний стаж

осіб, що прослухали курс Вищих Шкіл» [11]. Тільки після захисту дворічного стажування випускнику надавали кваліфікацію спеціаліста.

Рис. 3–4. Трофімов М. Г. в 1927 и 1936 роках

Деякі, особливо випускники ХТІ 1923–1924 років, можливо не знали про цю постанову або просто її ігнорували. Здобувши посвідчення, вони з повною впевненістю обіймали керівні посади на підприємствах різних регіонів країни і навіть не підозрювали, що їх посвідчення не підтверджує звання інженера. І, в майбутньому, у них виникали проблеми. Під час переходу на нову роботу та оформленні пенсії, або форс-мажорних обставин (стихійні лиха, втрата документів під час війни тощо) необхідний був диплом, що підтверджує кваліфікацію спеціаліста. Про це засвідчують запити випускників тих років до архіву академічної установи. На жаль, і досі є випадки, коли молодий інженер не забирає свій диплом з Альма-Матер. В архіві НТУ «ХПІ» дбайливо зберігаються документи про здобуття освіти, починаючи з 30-х років по теперішній час.

Герой нашої статті, невідомо чому, теж вчасно не захистив своє стажування. І лише у 1936 році, через 9 років після закінчення інституту, Комісія зі стажу та практики Харківського хіміко-технологічного інституту при ВРНГ видала Миколі Георгійовичу документ про присвоєння кваліфікації інженера-хіміка з органічних технологій (рис. 5).

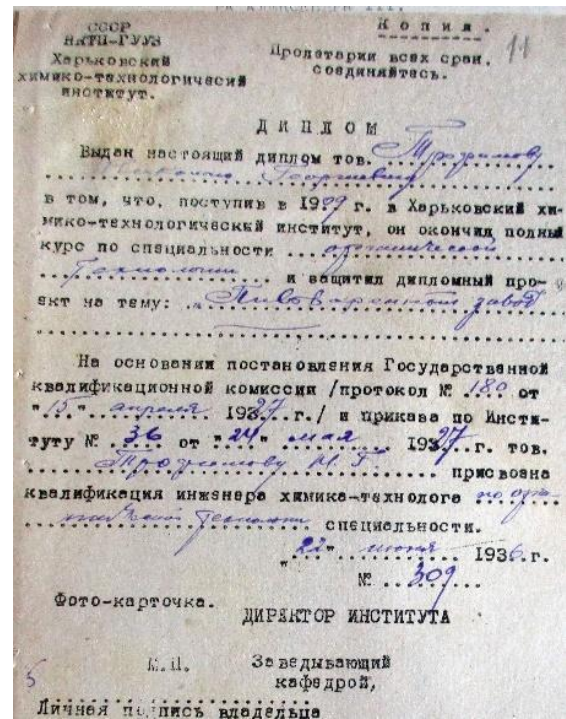
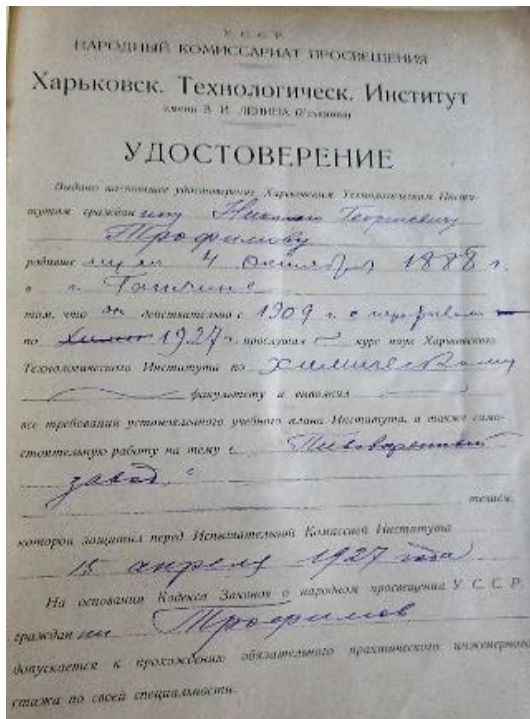

Рис. 5–6. Посвідчення про допуск до проходження стажування та диплом про присвоєння кваліфікації інженера-хіміка з органічних технологій

У своєму прагненні здобути вищу освіту, під час досягнення мети, М. Г. Трофімов протягом 27 років зазнав чимало поневірянь і труднощів. Дійсно, тернистий шлях до освіти. У 1922 році, коли радянська влада проводила масові анкетування з метою очищення суспільства від «соціально чужорідних елементів», Трофімов свідомо приховав свою належність до дворянства, щоб закінчити інститут. Викликають повагу викладачі ХТІ, які не видали Миколу Георгійовича владі та сприяли продовженню його навчання. Їм добре був відомий цей студент та його родовід, адже оригінальні документи про походження зберігалися і досі зберігаються в інституті. ХТІ, протягом усієї своєї історії, всіляко оберігав вихованців, і вони, у відповідь, платили повагою та любов'ю.

Висновки. Якісна технічна освіта завжди була цінною для держави. Не зважаючи на всі труднощі студенти-політехніки в усі часи намагалися бути корисними своєму суспільству. Сучасний Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» отримав світове визнання в освіті та науці.

Університет є лідером серед українських університетів у світових академічних рейтингах [12]. Про це також свідчать результати вступної компанії 2022.

Як і раніше, НТУ «ХПІ», добросовісно і відповідально виконує важливу місію – навчання, виховання та розвиток молоді. Знання історії університету та культури політехніків мотивує сучасників до саморозвитку. Політехніки-співробітники шанують та продовжують традиції НТУ«ХПІ». А політехніки-випускники гідно забезпечують відновлення та розвиток нашої держави України.

Література:

1. Ukraine Recovery Conference – Міжнародна конференція з питань відновлення України. URL: <https://ua.urc2022.com/>.
2. План відновлення України: освіта та наука, як фундамент розвитку людського потенціалу. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://tinyurl.com/46ye8svt>.
3. Дивовижні долі книг та людей. *Науково-технічна бібліотека НТУ «ХПІ»*. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/Fond.html>.
4. Колекція автографів вчених з фонду НТБ НТУ «ХПІ». *Науково-технічна бібліотека НТУ «ХПІ»*. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/Fond2.html>.
5. Харківський Технологічний інститут в хроніці найважливіших фактів та подій Харкова та Харківської губернії (1916 рік). *Науково-технічна бібліотека НТУ «ХПІ»*. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/Chronicle_of_events.
6. Історія Харківського технологічного інституту в особах. *Науково-технічна бібліотека НТУ «ХПІ»*. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY.html>.
7. Студенти та випускники ХТІ : біографічний довідник. *Науково-технічна бібліотека НТУ «ХПІ»*. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/vipuskniki_khti/index.html.
8. Державний архів Харківської області. URL: <http://archives.kh.gov.ua/>.

9. Трофимов Николай Георгиевич. *Архів НТУ «ХПІ»*. Харківський технологічний інститут. Ед. хр. № 498.

10. Трофимов Николай Георгиевич. *Студенти та випускники ХТІ (біографічний словник)*. URL: <https://tinyurl.com/48mafpyt>.

11. Про практичний стаж осіб, що прослухали курс Вищих Шкіл. *Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України*. 14 червня 1923 р. Ч. 16. URL: <https://tinyurl.com/4bakj29y>.

12. ХПІ – у першій п'ятірці міжнародного рейтингу серед українських ЗВО. *НТУ «ХПІ»*. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/2022/10/18/hpi-the-wur-2023/>.

RESEARCH ACTIVITY OF THE SCIENTIFIC AND TECHNICAL LIBRARY AS ONE OF THE FACTORS IN STUDYING THE PAST AND PRESENT OF ENGINEERING EDUCATION

Halyna Pavlova

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Scientific and technical library

ORCID iD 0000-0003-3558-6614

Tetiana Palyei

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Scientific and technical library

ORCID iD 0009-0008-7479-5041

Yulia Glavcheva

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Scientific and technical library

ORCID iD 0000-0001-7991-5411

The history of the graduate Mykola Georgiyovych Trofimov is investigated based on archival documents. Conclusion: Ensuring quality technical education by the university has always been a priority, prompting universities to develop and search for new approaches.

Keywords: education quality, engineering education, Trofimov M. G.